

Lasse Söderberg

Att bygga en världsbild

Kommentarer till *Det andra könet*
av Simone de Beauvoir

Drygt femtio år har just passerat sedan den första upplagan av Simone de Beauvoirs bok *Det andra könet* lämnade tryckpressarna, och mycket har naturligtvis hänt under den tiden, som bidragit till att kvinnans situation i samhället har förbättrats. Frågan är emellertid om det finns någon litterär produkt skriven av en enskild person, som direkt och indirekt kommit att betyda så mycket för så många under så lång tid, och som väl får sägas utgöra den "ideologiska" plattform som legat till grund för att en för kvinnan positiv utveckling har kunnat ske.

Min intention med föreliggande uppsats är att försöka nyansera några av de tankegångar Simone de Beauvoir för fram och samtidigt också peka på vissa brister och svagheter i argumentering och innehåll, som – även om det kan tyckas marginellt – undergräver en del av verkets auktoritet.

Under tre rubriker behandlar jag i tur och ordning författarens syn på förhållandet mellan vad som kan tänkas vara natur respektive kultur i människan och den något paradoxala slutsats som därvidlag framträder. Under samma rubrik tar jag även upp vad jag uppfattar som en av bokens verkliga brister, nämligen den uteblivna diskussionen kring barnens plats i samhället och i förhållande till sina föräldrar. Därefter gör jag ett kritiskt inlägg angående det perspektiv Simone de Beauvoir utgår ifrån i sin analys av den moderna kvinnan, för att till sist avsluta med en fundering kring kategoriska uttalanden, som det tyvärr finns en hel del av i texten. Det hela utmynnar i en öppen fråga kring vad som på sikt bör värderas högst, den förhärskande "manliga principen" eller en princip som är mer präglad av kvinnors sätt att uppfatta allas vår stund på jorden.

Den upplaga av *Det andra könet* som jag har använt mig av vid läsningen är den senaste pocketutgåvan från 1998 (Norstedts Förlag, Stockholm), som första gången utkom på svenska 1973 i översättning av Inger Bjurström och Anna Pyk.

1. NATUR OCH KULTUR

En av de bärande tankarna i Simone de Beauvoirs bok *Det andra könet* är att kvinnan och den roll hon har inför sig själv och i samspelet med mannen, inte är en skapelse av natur utan kultur. Kan hon genomskåda sin plats i kulturen, så kommer hon samtidigt, menar författaren, att kunna ta ett ökat ansvar för sig själv och därmed i betydligt högre grad än vad som är fallet forma sitt eget öde. Det är viktiga tankegångar, som inte minst i Sverige har fått långtgående konsekvenser för samhällsstrukturen. Statliga och kommunala insatser ifråga om daghemsutbyggnad, föräldrapenning med mera, har gett kvinnan grundläggande möjligheter att ha barn och samtidigt kunna klara sin egen försörjning. Detta i sin tur har lett till att hon kan stå friare i sitt förhållande till mannen, såväl materiellt som andligt. Ur rättvisesynpunkt återstår emellertid ännu mycket att göra för kvinnan, inte minst i arbetslivet, där män ofta har företräde vid anställning trots att en kvinna kan vara lika högt kvalificerad, där anställningsvillkoren många gånger utfaller till mannens fördel och där principen med lika lön för lika arbete långt ifrån praktiseras inom alla områden. Men oavsett de orättvisor som är, vågar man nog påstå att själva idén om jämlikhet mellan könen har förankrats i samhället som helhet, att det knappast finns några förnuftiga skäl som talar emot en sådan jämlikhet.

Simone de Beauvoirs syn på förhållandet mellan natur och kultur antar dock emellanåt ett lätt paradoxalt drag i och med att hon framhåller "natur" som en för mannen positiv källa att uppnå frihet och makt, medan samma natur vad kvinnan anbelangar har övervägande negativa förtecken, och detta samtidigt som det enligt henne inte finns någon egentlig natur att tala om utan kvinnan styrs endast "av det sätt på vilket hon uppfattar sig själv, sin kropp och sitt förhållande till världen genom andras medvetande", det vill säga den kultur hon ingår i.

Mannen har, för att utveckla ovanstående tankar, ett vad som skulle kunna benämnas biologiskt försprång, då han *genom* sin kropp, sin natur (och omgivningens positiva påverkan) kan "ställa sig som subjekt" i världen. Hans kropp är lämpad för våld och därmed lämpad att tillskansa sig makt, och i förlängningen kommer han att se på sig själv som sin egen lyckas smed, en i grunden fri och oberoende varelse. Kvinnans kropp däremot antar genom sin biologiska bestämning mer konturen av fiende och fälla. Hennes kropp är i förhållande till mannens fysiskt svagare, att tillgripa våld i syfte att erövra makt framstår i de flesta fall som utsiktslöst och dessutom undergrävs hennes oberoende av den biologiska funktionen att föda barn. Kvinnan måste *trots* sin kropp (och omgivningens negativa påverkan) försöka hitta en identitet utanför

kroppen, det vill säga sin egen frihet och förmågan att styra sitt liv. Hon måste *trots* sin kropp försöka ”ställa sig som subjekt” i världen, i opposition till den tvivelaktiga status av objekt hon i allmänhet innehar.

Simone de Beauvoir riktar ett finger mot mannen och säger: Hans kropp har eftertraktansvärda egenskaper och den är (därför) identisk med det egna jaget. Kvinnor, ni besitter en kropp som inte får *förväxlas* med ett eget jag, och detta på grund av att dess konstruktion och funktion hindrar er från att vara subjekt. Det är alltså inte så att kvinnan inte har en egen natur, men när denna natur *värderas* utifrån den skala som sträcker sig från makt till frihet så hamnar den i ett betänkligt underläge i jämförelse med mannen. Vad vi då måste fråga oss är om någon mänsklig varelse verkligen kan hitta ”frihet” utanför sin natur? I vilken utsträckning kan kvinnor i allmänhet gå utanför sig själva och exempelvis försöka bortse ifrån den ”naturens önskan” som vill befruktning och barn utan att de samtidigt förlorar känslan av att vara i någon mening helgjutna individer? Sneglar vi på västvärldens aldrig sinande ström av kvinnor (oftast tillsammans med sina män) som köar för hormonbehandling, konstgjord befruktning eller adoption i syfte att föda eller få barn, förefaller svaret givet. Ska kvinnan uppnå verklig frihet måste hon göra det utifrån sin natur, och av den anledningen borde också det önskvärda vara att förena hennes nödvändiga biologiska bestämmelse som barnaföderska med ett eget jag, så att också hon *genom* sin kropp kan ställa sig som subjekt.

I sin strävan att visa fram kulturens betydelse i danandet av det som vi traditionellt uppfattar som kvinnliga egenskaper, försöker Simone de Beauvoir även göra myt av vad som kan tyckas vara väl förankrade begrepp, bland annat modersinstinkten. Efter att ha återgett ett antal litterära exempel, Colette, Sophia Tolstoj, Katherine Mansfield, fastslår hon

[...] att det inte finns någon modersinstinkt, i varje fall kan termen inte tillämpas på människor. Moderns inställning bestäms av hela hennes situation och hur hon anpassar sig till den (s. 332).

Längre fram kompletteras bilden:

Kvinnan styrs inte av hormoner och inte heller av mystiska instinkter utan av det sätt på vilket hon upplever sig själv, sin kropp och sitt förhållande till världen genom andras medvetande (s. 445).

Simone de Beauvoir har förmodligen alldeles rätt när hon säger att kvinnor inte styrs robotaktigt av sina hormoner, annat än i extrema undantagsfall, men hormoner *verkar* i hennes kropp och bidrar till den drift som får henne att vårda och beskydda det lilla barnet, om än inte förhållandena

är sådana att det alltid kan ske i harmoni och kärlek. Vad vi vet idag är att även fadern får en ökad ansamling av hormoner av samma typ som kvinnan, i de fall han tillåts och tillåter sig själv att vara mycket tillsammans med barnet och dela dess dygn alltifrån födelsen. Så i stället för att avskaffa modersinstinkten – i den mening jag här har framfört – kan vi lägga till en fadersinstinkt, något som säkerligen skulle ha inneburit ett steg i rätt riktning även för Simone de Beauvoir, eftersom det medför att det knappast går att hänvisa till att det är av ”naturliga skäl” som kvinnan är bäst lämpad att vårda barn. Tilläggas kan att rönen om en ”fadersinstinkt” upplyser oss om att vi kanske till och med är mer en produkt av naturen än vad vi själva många gånger vill tro och kan inse.

Den framförda åsikten att Simone de Beauvoir har en något obalanserad syn på vilken roll ”natur” respektive ”kultur” faktiskt spelar och bör spela i kvinnans liv, leder in på vad jag anser vara den verkligt stora bristen i *Det andra könet*, och detta framför allt ur kvinnligt perspektiv. Inte någonstans i boken pekar författaren på hur kvinnor och män ska kunna förena sitt föräldraskap med en ur barnens synvinkel bra tillvaro, de barn som alltifrån sina tidigaste år är om inte i fysiskt så åtminstone psykiskt hänseende beroende av både en mor och en far för att kunna utvecklas till så hela och harmoniska människor som möjligt. Det är som om Simone de Beauvoir skjuter frågan ifrån sig eller försöker bagatellisera den, i varje fall tar hon den inte på allvar och ger barnet det utrymme i de vuxnas liv som man kan tycka att de har rätt att kräva.

Det finns naturligtvis orsaker – medvetna eller omedvetna – till att hon har undvikit att fördjupa sig i frågan och i stället nöjt sig med att påvisa vilket ansvar samhället bör ta för barnen. Föräldraansvaret verkar helt enkelt inte existera i hennes tankevärld. Ett svar på varför det förhåller sig på det sättet, kan vi eventuellt få genom att titta på hennes egen livssituation.

Vida känt är hennes förhållande till Jean-Paul Sartre, deras samarbete i existentiella, filosofiska och politiska frågor men också deras kärleksrelation, som grundade sig på en fri överenskommelse dem emellan om att samlivet bland annat inte skulle ställa krav på absolut sexuell trohet, inte skulle förenas av gemensamma ägodelar och inte heller manifesteras i något gemensamt boende. Av sådana skäl bodde de var och en för sig, åt – ibland ensamma, ibland tillsammans – frukost på kafé och middag på restaurang, för ingen skulle heller behöva bli den andres upppassare genom att städa, laga mat och så vidare. Med en sådan relation till en man är det inte svårt att föreställa sig att hon fick en ambivalent inställning till barn, ty sådana skulle starkt inskränka på hennes frihet och oberoende.

Att förhållandet till Sartre aldrig resulterade i några barn, behöver knappast påpekas.

Följden av hennes egen barnlöshet innebar förstås också att hon endast kunde hämta psykologisk kunskap om barn och föräldraskap från källor som var placerade utanför henne själv, från facklitteratur, skönlitteratur, hörsägen med mera. Hon bar med andra ord på en känsla för barn som inte hade vuxit inifrån utan var frukten av andra människors erfarenheter. Skönlitteraturen har i första hand fått tjäna som referens när hon formulerar argument och drar slutsatser angående graviditet och moderkap. Liksom manliga författare berättar också de kvinnliga ofta om smärtsamma upplevelser i livet, om sådant som drabbat dem själva eller andra så att upplevelsen existerar i deras medvetandevärld på ett *nära* sätt. Hos mannen handlar det till stor del om vålds- och krigsupplevelser, svåra och ibland outhärdliga arbetsförhållanden och liknande, inslag i tillvaron som kan uppfattas som en förbannelse över honom. De erfarenheter som på samma sätt gripit kvinnan djupt genom historien, och som är specifikt kvinnliga, är havandeskap och barnsängar, som både orsakat mycket lidande och skördat mängder av dödsoffer. Till det ska också läggas, som i fallet med mannen, andra, yttre omständigheter, som dåliga arbetsförhållanden och svåra umbäranden överhuvudtaget i kampen för det dagliga brödet.

Skillnaden mellan mannens krigsupplevelser och kvinnans upplevelse av havandeskapet är förstås fundamental i och med att det förstnämnda – åtminstone på kort sikt – syftar till enbart död och förintelse medan det andra syftar till nytt liv, en trots allt positiv konsekvens. Icke desto mindre är det fullt förståeligt att de negativa konsekvenserna av mödrskapet kan framstå som vägande tyngst när så att säga plus- och minussidan ska summeras, framför allt när det är de skönlitterära genrerna som förmedlar upplevelsen av detta mödrskap – och som Simone de Beauvoir har som främsta referens! Hon förmår helt enkelt inte redovisa något positivt med barn utifrån vad hon kan läsa sig till och som kan balansera den negativa bilden, och då hon inte heller har egna upplevelser av barn kan hon inte hämta något positivt ur sig själv – alltihop möjliga bidragande orsaker till hennes tystnad ifråga om barnens plats i vuxenvärlden.

2. ETT BEGRÄNSAT PERSPEKTIV

Simone de Beauvoir intar i sin bok en entydig och klar socialistisk ståndpunkt, med det dåtida Sovjetunionen som något av en förebild. Kvinnans ”mänskliga rättigheter” och synen på kvinnan som en egen och i likhet med mannen i grunden fri individ, finns, enligt författaren, inskriven i

den kommunistiska ideologin. Vad som i det sammanhanget kan förefalla en aning egendomligt är att de erfarenheter hon använder i sin analys av kvinnan och i mycket bygger sin argumentation omkring, är hämtade från den borgerliga klassen. De kvinnor som utgör en majoritet i samhället och som har sin bas i arbetarklassen, i dessa kvinnors verklighet hittar Simone de Beauvoir ett mycket litet antal erfarenheter att redovisa.

Kanske beror förhållandet på att arbetarklassen och dess kvinnor i grunden har varit främmande för henne eller för att modifiera det hela, hon har i sin skildring av den moderna kvinnans situation försökt stå över sådant som samhällsklasser och anlagt ett perspektiv som i någon mening är neutralt eller övergripande, men att det är den borgerliga kvinnans erfarenheter som ur psykologisk och social synpunkt råkar vara de som är bäst och mest redovisade i litteraturen. Här, hos den borgerliga klassen, har tid och möjlighet givits till reflektion i allmänhet och självreflektion i synnerhet. Här har människans "väsen" kunnat speglas i ett oändligt antal romaner och bekännelseskriter, medan den litteratur som behandlat arbetarklassens villkor företrädesvis lagt sig på en annan nivå. Hur som helst så ligger det nära till hands att dra slutsatsen att om den mänskliga erfarenheten i första hand är hämtad från en viss bestämd samhällsgrupp eller klass, så är det högst troligt att detta "färgar av sig" också på det övergripande perspektivet. Ett exempel som förstärker en sådan sannolikhet återkommer jag strax till.

En annan tänkbar förklaring till att den borgerliga kvinnan fokuseras skulle kunna vara att Simone de Beauvoir i strängt marxistisk mening anser – något vi alltså inte vet – att den borgerliga klassen insatt i den "världshistoriska evolutionsprocessen" är den klass som för tillfället innehar en ledande roll och vars intellektuella utveckling av det skälet också har kommit längst. Men även om så skulle vara fallet, så är det fortfarande arbetarklassen som är i majoritet i det borgerliga samhället, och som dessutom utgör den klass som enligt Marx står i tur att ta över den ledande rollen – inte minst av den anledningen borde det vara intressant att ta reda på om arbetarkvinnorna har exklusivt kvinnliga erfarenheter som skiljer sig från den borgliga kvinnans, och i så fall på vilket sätt? Kan hennes självbild tänkas vara annorlunda, är förhållandet till mannen genomgående likartat, och om inte hur avviker det på skilda plan? Svaren på dessa och närliggande frågor skulle kunna förändra den generella bild av kvinnan och hennes situation som Simone de Beauvoir tecknar, präglad som den är av initiativlöshet och passivitet.

Det finns nämligen i författarens syn på den borgerliga kvinnan – som i långa stycken alltså framstår som synonym med den generella bilden av kvinnan – ett genomgående drag som utmärker henne mer än allt annat,

brist på vad som skulle kunna kallas verklighetsförankring. Handarbete, heter det bland annat,

är något som har uppfunnits för att dölja [borgarkvinnans] hemska sysslöshet, händerna broderar, stickar, rör sig, men det är inget riktigt arbete, ty det man framställer har inget bestämt mål, och knappast heller någon uppgift att fylla (s. 365).

Ett annat exempel är när Simone de Beauvoir frågar sig varför det är så förhållandevis få kvinnor som uppnår hög konstnärlig nivå? Jo

[e]ftersom hon aldrig upplevt disciplin som något strängt nödvändigt i sitt liv, kommer hon aldrig att klara av ett arbete som fordrar ständig och uthållig möda (s. 427).

Det är inte troligt att en kvinna ur arbetarklassen skulle känna igen sig i någon av beskrivningarna ovan, då de flesta av hennes sysslor är riktigt arbete som kräver både disciplin och uthållighet.

3. KATEGORISKA UTTALANDEN OCH VÄRDET AV EN

»KVINNLIG PRINCIP«

Som avslutning vill jag påvisa ytterligare en svaghet som jag tycker präglar Simone de Beauvoirs argumentering och som kan förbrylla läsaren. I hennes text återkommer det en typ av utsagor som förefaller kategoriska i den meningen att de kan placeras in under rubriker av slaget ”gäller uteslutande kvinnor” respektive ”gäller uteslutande män”, när kanske så inte är fallet alla gånger. Utsagorna låter sig ibland liknas vid en falsk historieskrivning, vilket lätt kan undergräva en texts auktoritet.

Exempelvis i samband med att författaren för en diskussion kring kvinnlig underkastelse inför – som hon med all rätt menar – maskulina auktoriteter i form av gudar av olika slag, framhåller hon att männen svårligen underkastar sig desamma.

Männen själva kan inte med uppriktig övertygelse, skriver hon, falla på knä för idoler som de själva skapat, men när kvinnorna träffar på dessa stora statyer [gudabilder] inbillar de sig att ingen människohand kan ha framställt dem och kastar sig fogligt till marken (s. 372).

Det är svårt att avgöra huruvida män kastar sig ”fogligt” till marken eller inte inför allehanda gudabilder, men kastar sig till marken gör de och har så gjort genom årtusendena – får man förmoda – både med och utan uppriktig övertygelse. Hos människor överlag finns en djupt liggande rädsla och medvetenhet om den egna begränsningen inför varats gåtfullhet och

naturens grymhet, och det är antagligen denna rädsla och begränsning som utgör grund både för mäns och kvinnors uppriktiga övertygelse i religiösa sammanhang. Vidare, om det i någon mening går att tala om optimal underkastelse, får man nog anse att det är män som i huvudsak svarat för en sådan, då de med eller utan uniform beträtt slagfält som brickor i händerna på den ena eller andra maskulina auktoriteten och i namn av en religion. För många av de män som på det sättet gått i döden, har ”uppriktig övertygelse” säkerligen spelat en avgörande roll.

Till sist väljer jag att citera några avsnitt där Simone de Beauvoir lyfter fram vissa positiva ”egenskaper” hos den ”traditionella kvinnan”, egenskaper som i någon mån kan utgöra motvikt till den ”manliga princip” som genomsyrar stora delar av texten och som framhålls som i högsta grad eftersträvansvärd också för kvinnan. Som nyckelord i denna manliga princip tjänar bland annat ”betvinga” och ”behärska”, vilket är liktydigt med mannens vilja att i så många avseenden som möjligt göra världen till sin, såväl i det lilla som i det stora. Vad detta har lett fram till vet vi, ständiga krig har avlöst och avlöser alltjämt varandra, konkurrens och karriär har blivit honnörsord i vårt moderna samhälle och miljön omkring oss är på väg att ödeläggas på ett sätt som hotar allt levandes existens på jorden.

Det är som sagt drygt femtio år sedan den första upplagan av *Det andra könet* trycktes, och lika länge har boken fyllt funktionen att medvetandegöra kvinnor om den roll de med eller emot sin vilja kommit att spela genom historien. Förhoppningsvis är tiden nu mogen att på allvar diskutera värdet av ”kvinnliga värden”, sådana som författaren själv i all korthet reflekterar kring i slutet av sin bok.

Liksom kvinnan är de [medelklassmännen] dömda att upprepa samma dagliga uppgifter, är alienerade i färdiga och fasta värderingar, hyser aktning för allmänna opinionen, och det enda de strävar efter på jorden är en viss bekvämlighet. Tjänstemannen, köpmannen, byråkraten är inte på något vis överlägsna sina livsledsagerskor. När hon lagar mat, tvättar, sköter hemmet, uppfostrar barnen visar hon prov på större initiativ och självständighet än mannen som följer påbjudna åligganden. Hela dagen måste han lyda sina överordnade, bära de rätta kläderna och hävda sin samhällsställning. Hon kan gå omkring i morgonrock hemma i våningen, sjunga, skratta med grannfruarna, hon handlar efter eget skön, tar små risker, söker effektivt uppnå resultat. Hon lever inte alls i lika hög grad som mannen ett liv i sken och konvention (s. 399).

Mannens förehavanden fungerar både som framtidsplaner och eskapism, han försvinner i sin karriär, sin roll, och blir gärna viktig och seriös. När hon bestriker den manliga moralen faller hon inte i de fällorna. Det var detta Stendhal

fann så tilltalande hos kvinnan, hon flyr inte in i högmodet från sina tvetydiga villkor, hon döljer sig inte bakom en mask av mänsklig värdighet, hon är ärligare och upptäcker sina odisciplinerade tankar, sina känslor och spontana reaktioner. [...] Han svänger sig med allmänna begrepp, dvs. fraser och formuleringar som han hittar i spalterna i den tidning han läser eller i facklitteraturen, hon kommer med en begränsad och konkret upplevelse. Den beryktade "kvinnliga sensibiliteten" är delvis påhittad, delvis spelad, men faktum är dock att kvinnan mer än mannen uppmärksammar omvärlden och sig själv (s. 400).

[...] och i sin passivitet upplever hon också den verklighet som flödar starkare och mer upprörd kring henne än kring den individ som i sitt yrke eller sina intressen är upptagen av att studera upplevelserna och tyda deras innehåll. [...] När hon blir gammal omvandlas hennes svikna förväntningar till en ofta mycket njutbar cynism. Hon genomskådar männens dimridåer, hon ser tingens baksida, tillfälligheterna, *det meningslösa och löjliga i männens konstruktioner* (min kursiv, s. 401).